
DÜNDEN BUGÜNE SOSYOLOJİK AÇIDAN CEMAAT VE CEMİYET KAVRAMLARI

✱
*Üzeyir Tekin**

ÖZET

Cemaat ve cemiyet kavramları klasik sosyolojinin toplumların gelişim seyrini açıklamada başvurduğu tipeştirmelerdir. F. Tönnies tarafından sosyoloji dünyasına kazandırılan bu iki kavram, modern dönem sosyologları içinde vaaz geçilmez tipik kavramlardır.

Cemaatler olgusu aslında bize, yeni ve çağdaş demokrasinin kimlik ve farklılıklar etrafında yeniden yapılandığı bir dönemde, ileri toplumların örgütlenme biçimini yakalama fırsatı verebilecek bir olgudur. Günümüz toplumlarında her açıdan modern donanımlara sahip bireyler çeşitli krizlerle her an karşı karşıya gelebilmektedirler. Bu krizlerin başında da "kimlik krizi" gelmektedir. Kimilerine göre cemaatler adeta modern çağın hastalığı olan kimlik krizleri için bulunmaz birer nimet vasfını taşıırken kimilerine göre de geleneksel toplum değerlerinden hala sıyrılamamış toplumun kalıntıları olarak görülmektedir. Belki de, İnsanlar modern bireyler olarak kendilerini, kendi iradi düşünceleri ve özgür tavırları etrafında gerçekleştiremedikleri için, sosyal ve bireysel açıdan parçalanmış benliklerinin tedavisini cemaatlerde bulmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Cemaat, cemiyet, sivil toplum, din, tarikat, yeni sosyal hareketler, İslamcılık, Kemalist devrim, irtica, pragmatizm,

* A.Ü. SBF. Doktora öğrencisi

GİRİŞ

Günümüzde, ülkemizde ve dünyada önemli bir şekilde etkisini sürdüren muhafazakârlık, birçok düşünürü göre genelde yerilen, ancak yeterince tanımlanabilecek derecede üzerinde durulmayan bir düşünce geleneği ve siyasi bir ideoloji olarak görülmektedir.¹ Genel anlamda Aydınlanma Çağı'nın önemli ve Aydınlanma karşıtı fikirleriyle dikkat çeken İngiliz düşünürü Edmund Burke (1729-1797) ile bir fikir sistemi olarak görülmeye başlanılan ve gelişiminin bu dönem ile başladığına inanılan muhafazakârlık, günümüzde modern anlamda siyasi ve sosyal alanda popüler bir ideolojidir. Aynı zamanda muhafazakârlık, modern bir ideoloji olarak varlığını, Aydınlanma Çağı'nda doğmuş ve gelişmiş ideolojilere borçludur. Çünkü muhafazakârlık, yeni olana karşı tepkiden doğmuştur. Muhafazakârlığın bu tepkisi Aydınlanma Çağı'nın en önemli ögesi olan "akıl"a karşı, "gelenek" in varolma mücadelesinin bir sonucudur.² Bu argüman olmaksızın muhafazakârlığı sadece modern çağın ideolojilerinden biri olarak algılamak yanlış olabilir. O yüzden günümüzde siyasi, iltisadî alanda var olan bir muhafazakârlığın yanında, bir de geleneksel olarak varlığını Ortaçağ'dan beri sürdürmekte olan muhafazakârlıktan bahsetmek herhalde yanlış olmaz. Bu geleneksel muhafazakârlık, Batı düşünce geleneğine etkilerinden ziyade, geliştirmiş olduğu devlet geleneğiyle anılan Roma'nın mirasıyla gelişmiş olabileceği günümüzde fazlaca işlenmeyen bir konudur. Roma'nın bir siyasi yapı olarak gelişiminin ve bu siyasi yapının yüzyıllarca ayakta kalabilmesinin bazı önemli nedenleri bulunmaktadır.

Muhafazakârlık günümüz Batı toplumlarında din, kültür ve devlet geleneğinin sürdürülebilmesi adına kullanılan bir ideoloji olduğu gibi, Roma'nın cumhuriyet devrinde yetiştirmiş olduğu bazı düşünür ve devlet adamları tarafından da, günümüzden iki bin yılı aşkın bir süre önce, canları pahasına inandıkları bir değerler sisteminin devamı niteliğindeki bir ideoloji olarak, adı o zaman konmamış bir düşüncedir. Bu devlet adamlarından en önemlilerinden biri de Roma'nın siyasi düşünceler tarihi adına en önemli temsilcisi olarak görülen Marcus Tullius Cicero'dur (M.Ö. 106-M.Ö. 43). Bu çalışmada Cicero'nun fikirleriyle ve siyaset alanında vermiş olduğu mücadelesiyle, bir muhafazakâr olup olmadığı tartışılacak ve mu-

¹ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık 'Akıl, Toplum, Siyaset'*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 1

² Bengül Güngörmez, "Muhafazakâr Paradigma: 'Dogma' ve 'Önyargı'", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz 2004, s. 12

hafazakârlığın bir ideoloji olarak kökenlerinin tespit edilebilmesi amacıyla, Cicero'nun fikirleri incelenecektir.

İ-BİR İDEOLOJİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK VE KÖKENLERİ

İngilizce'de "korumak" ve "olduğu gibi muhafaza etmek" anlamlarına gelen "conservatism", XIX. yüzyıldan itibaren batı siyasi hayatı içerisinde bir dizi ideolojik kavramla beraber anılan bir kavramdır. Bu kavramın günümüzdeki anlamıyla Aydınlanma Çağı'yla birlikte XX. yüzyıl siyasi ve toplumsal yapısını şekillendiren birçok ideoloji gibi insan yaşamına girdiği görülmektedir.³ Muhafazakârlık, Karl Mannheim'in (1893-1947) belirttiği üzere, "bilinçli hale gelmiş bir gelenekçilik" olarak da tanımlanmıştır.⁴ Bir ideoloji olarak muhafazakârlık, tek biçime indirgenemeyecek bir düşünce sistemidir. Aydınlanma Çağı'nda gelişen birçok ideoloji gibi çeşitli biçimlerde ortaya konmuştur. Bazı muhafazakârlar, Thomas Robert Malthus'un (1766-1834) ve Manchester Okulu'nun görüşlerinden yola çıkarak "ekonomi politik"e* göre hareket etmişlerdir. Edmund Burke'ün bir kısım düşüncelerine bağlı olarak hareket eden bu grup (bu grup, muhafazakarlığın günümüz gelişimi adına "merkez"i teşkil etmektedir), mülkiyet hakkına duyulan saygı ve toprağa dayalı "aristokratik ilkeleri" n her zaman varolacağına inanan gruptur.⁵ Birçokları da muhafazakârlık kavramı tanımlanırken, kendilerini bu kavramla özdeşleştirmiş ve muhafazakârlığı bir ideoloji olarak görmemeye çalışmışlardır. Bu görüşü savunanlar genelde muhafazakârlığı, geleceğe ve tarihsel deneyimlere saygılı olmak şeklinde anlamışlardır. Bunun yanında günümüz anlamında kendini geliştiren muhafazakârlık ise birbirleriyle çelişkili olarak kabul edilebilecek, Ortaçağ geleneksel muhafazakârlığı ve Edmund Burke'un sistemleştirmeye çalıştığı bazı kesimlerce liberteryen muhafazakârlık** olarak anılan akımlar üzerine görüşlerini inşa etmiştir.

³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çevirenler: Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 512

⁴ Bengül Güngörmez, agm. s. 13

* *Ekonomi politik*: Buna göre insan nüfusu, kaynaklara göre daha hızlı bir artış göstermektedir. İnsan nüfusu geometrik olarak artarken, kaynaklar aritmetik olarak artmaktadır. Bu yüzden insan nüfusu "pozitif" kontrollerle, "önleyici kontrollerle" denetim altına alınmalıdır. Bu insanlığın siyasi, sosyal ve ekonomik geleceği için kaçınılmazdır. (Edward Mcnall Burns, *Çağdaş Siyasî Düşünceler '1850-1950'*, (Çeviren: Alâeddin Şenel), Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984, s. 294)

⁵ Edward Mcnall Burns, *Çağdaş Siyasî Düşünceler '1850-1950'*, (Çeviren: Alâeddin Şenel), Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984, s. 294

** *Liberteryen muhafazakârlık*: Liberalizmin temel ilkelerine bağlı kalarak, devletin başta insan olmak üzere, tüm toplum üzerindeki rolünün sadece "güvenlik kuruluşu" ola-

Kökleri Ortaçağ'a dayandırılan geleneksel muhafazakârlık, Ortaçağın ideali olan insanların dünyada elde edebilecekleri mevkileri doğuştan getirdikleri kazanımlarda arayan, vesayetçiliğin egemen olduğu, toplumsal hiyerarşiyi savunan ve yerel cemaatlerin varlığının gerekliliğine duyulan bir inancın ürünüdür. Ancak Edmund Burke'ün muhafazakârlığı, bireyin iltisadî ve sosyal özgürlüğüne vurgular yapan ve toplumsal adaleti ön planda tutan bir yapıdadır. Marshall'a göre, temel görüşleri aynı olmakla birlikte, günümüz muhafazakârlığı bu farklı ve birçok yönden birbirine zıt görüşleri benimseyen iki görüşü uzlaştırarak, günümüzdeki muhafazakâr anlayışın şekillenmesine çalışmıştır.⁶

Bu anlamda şekillenen muhafazakârlık, Batı siyasi düşünceler tarihi adına önemli bir işlevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu düşünce, ciddi bir felsefe geleneğini günümüze taşımaya çalışmıştır. Bu şekliyle de günümüzde hâlâ etkili bir düşünce sistemi olarak varlığını sürdüren muhafazakârlık, siyasî karar alıcılar üzerinde etkisini devam ettirmektedir. Geniş bir fikir yelpazesinin içerisinde yer alan düşünürler, bu kavram üzerinde görüş bildirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu yönü ile muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizmle birlikte özellikle on sekizinci yüzyıldan sonra siyasi düşünceler tarihinde önemli bir ideoloji olarak yer almıştır.⁷

Muhafazakârlığın bu görünüşü yanında, bir ideoloji olarak geliştiği Aydınlanma döneminin ürünü olan fikirlerle beraber, muhafazakârlığı ayıran en önemli özellik, muhafazakârlığın Aydınlanma ile dünyaya sunulan bazı yeni fikirlere getirmiş olduğu ciddi ve tutarlı eleştirilerdir.⁸ Özellikle devrimci Fransız Aydınlanma düşünürlerinin fikir babası René Descartes'tan (1596-1650) miras aldıkları ve geliştirmeye çalıştıkları "bilimsel özgürlük" anlayışı ve bu anlayışın tüm toplumsal ve siyasi sorunları çözebileceğine olan inançlarıyla geliştirdikleri "aklı" ön plana çıkaran fikirleri, başını İngiliz düşünürlerinin çektiği bir grup Aydınlanma Çağı düşünürleri tarafından

rak yeniden düzenlenmesini öngören bir görüş açısına sahiptir. Bu görüşü savunanlar, devletin en alt düzeyde müdahale ettiği toplumun bir süre sonra kişisel ve toplumsal değerlerine yeniden kavuşabileceğini düşünmüşlerdir. Bu görüşü savunanlar, üst düzeyde bir birey özgürlüğü neticesinde toplumun geleneklerine bağlılığının sağlanabileceği ve devletin de istikrara kavuşabileceği görüşündedirler(Gordon Marshall age. s. 455-456).

⁶ Gordon Marshall, *a.g.e.* s. 512-513.

⁷ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 3.

⁸ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 31.

eleştirilmiştir.⁹ Özellikle muhafazakâr düşüncenin en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Edmund Burke, Fransız Devrimi'nden sonra yazmış olduğu bir eserinde Aydınlanma'ya karşı ağır eleştiriler geliştirmiş ve bu hareketin toplumun tüm değerleri üzerinde yapmış olduğu tahribatın üzerinde durmuştur. Aydınlanma'ya ve Fransız Devrimi'ne karşı geliştirilen bu eleştirel bakışlar, muhafazakârlığın siyasi bir ideolojiye dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁰

Bu şekilde bir gelişim süreci izleyen muhafazakârlar, bir süre sonra kendilerini ve ileri sürdükleri yargıları, geleneğe, tarihsel deneyimlere ve birçok sosyal alanda kademeciliğe dayandırarak geliştirme eğilimine girmişlerdir. Muhafazakâr düşünürler ayrıca kendilerini, diğer fikirlerden ve ideolojilerden ayırarak, toplumla ilgili "ideal" olana ulaşmak gayretine girişmemiş, ona ulaşmak için çeşitli yollar aramamışlardır.¹¹

Edmund Burke Aydınlanma'yla birlikte eleştirilmeye başlanan toplumsal yapının temelleri üzerinde durmuş ve kendisini zaman zaman Aristoteles'in (M.Ö. 384- M.Ö. 322) görüşleriyle temellendirme uğraşına girmiş ve insanın aklı ile her şeyi yeniden kavrayıp, yeniden yaratmasını işleyen Aydınlanma düşüncesine karşılık olarak, insanın bu tip yeteneklerini geliştiren toplumsal kurumlar ve ahlaki ilkeler olmadan, davranışlarının bir neticeye ulaşamayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla gelenekler, din ve ahlak prensipleriyle yoğrulmamış bir toplumsal yaşamın, insan aklının geliştirmiş olduğu -her ne şekilde geliştirilmiş olursa olsun- görüşlerle düzenlenemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü Aydınlanma'nun insan yaşamından çıkartmaya çalıştığı bu gelenekler, din, ahlak vs. prensipler, Aydınlanma'yla değiştirilmeye çalışılan mevcut uygarlık hazinesinin ve dolayısıyla "akıl"da hâkimi olan unsurlardır. Bu nedendir ki Burke'de, Aydınlanma'yla alınması için insanların mücadele etmesi öğütlenen "haklar" yerine, "duygu", "gelenek" ve "tarih" geçmektedir. Ayrıca Aydınlanma'nun özellikle üstünde durduğu "birey kültürü"nü yerine de "topluluk kültürü"nü yeniden önem kazandığına inanan görüş, Burke'de etraflıca işlenen bir düşüncedir.¹² Ancak muhafazakârlığın fikir babası olarak görülen Edmund Burke'ün bu fikirlerinin yeni olmadığı birçok yazar ve düşünür tarafından dile getirilen bir görüştür. Çünkü Aydınlanma'nun hemen hemen tüm argümanlarına karşı savaş açmış olan ve geleneği, tarihi kendisine rehber olarak gören muhafazakârlığın bir anda bir ideoloji olarak gündeme gelmesine ve Batı ülkelerinde Aydınlanma'nun devrimci görüşlerine karşı dünyanın o dönemdeki

⁹ George Sabine, *Siyasî Düşünceler Tarihi "Yeniçağ"*, (Çeviren: Alp Öktem), Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 229-230.

¹⁰ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 31.

¹¹ Gordon Marshall, *a.g.e.* s. 512.

¹² George Sabine, *a.g.e.* 299.

uygun konjonktürüne rağmen önemli bir insan grubunu peşinden sürükleyebilmesi tesadüf gibi görülmemektedir. Birçok yazara göre, günümüzdeki birçok ideoloji gibi muhafazakârlığın temellerini de Ortaçağ'a ve hatta Eski Yunan'a kadar götürmek mümkündür.¹³

XVIII. ve XIX. yüzyıldaki muhafazakârlığın ilkeleriyle günümüz Batı siyasi ve sosyal hayatında önemli bir yer edinmiş olan "modern muhafazakârlık", genellikle Ortaçağ'da kilisenin etkisiyle gelişen geleneksel muhafazakârlık anlayışı ile Edmund Burke'ün geliştirdiği Aydınlanma dönemi liberteryen muhafazakârlığı ile birlikte ideolojik gelişimini sürdürme çabasıdır.¹⁴ Muhafazakârlığın iki temelinden biri olan ve Ortaçağ'a uzanan geleneksel muhafazakârlık anlayışı, İlkçağ'dan aldığı mirasla ve kilisenin telkinleriyle gelişen Ortaçağ'ın ideali olan, insanoğlunun doğumundan getirmiş olduğu haklarla gelen aristokratik toplum yapısına atıfta bulunmaktadır. Bu anlayış ile İlkçağ topluluklarının erdem esasına dayanan, aristokratik cemaat anlayışına benzer bir yapının insan topluluklarının devamı adına önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır.¹⁵ Bu görüş Cicero vasıtasıyla Ortaçağ'a, oradan da Aydınlanma Çağı'na ulaşan Stoacı* ve Aristocu**

¹³ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 3.

¹⁴ Gordon Marshall, *a.g.e.* s. 512

¹⁵ George Sabine, *Siyasî Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, (Çeviren: Harun Rızatepe), Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 155

* *Stoa felsefesine* göre, tabiatın varlıkları cisimlerdir. Deney her bilginin kaynağıdır. Yüce iyilik, erdeme ulaşmak için harcanan bir çabadır. Bilgelik, erdemle sağlanır. Erdem de, doğaya, akla uygun yaşamaktır. Akılla bağdaşmayan duygulara meydan vermemeli, bunların doğmasını önlemeye çalışmalıdır. Erdem, insanın, kendi içinde bir uyuma varması, öbür insanlarla da uyum içinde yaşamasıdır. Elde edilecek ve kaçınılacak şeyleri, doğru değerlendirmek gerekir. Kötülük, insanı mutsuz, erdem de mutlu yapar. İnsanlar kardeşler, eşit ve özgürdürler. Bu eşitliğin ve özgürlüğün kıtası ise erdemli olmakla ölçülebilir. Stoacı görüş "doğal akıl" ile "toplumun istikrarı", "evrensel vatandaşlık" görüşleri arasında bir uyuma ulaşmaya çalışmıştır. Bu yönüyle Stoacı görüş, Roma İmparatorluğu döneminde yaygınlaşarak, önemli bir öğreti halini almıştır. Bu düşünce aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nda devlet politikasını etkileyecek düzeyde siyasî fikirlerin geliştirilmesine de neden olmuştur.

** *Platon'un* (M.Ö. 427-M.Ö. 347) düşüncelerini temelde izlemesiyle birlikte, bazı yönleriyle ve olayları daha ayrıntılı olarak ele almasıyla, somut olaylar üzerinde daha fazla durmasıyla ondan ayrılan *Aristoteles*, *Platon'un* devlet, toplum ve birey konularındaki düşüncelerini geliştirmiştir. Özellikle "*Politika*" adlı eserinde devlet, toplum, birey ve siyasetle ilgili görüşlerini açıklayan *Aristoteles*, toplumların, ulaşabilecekleri en iyi noktayı ve böylece en iyi yönetimi, bir cemaat topluluğu yani kent devleti olan "polis"e ulaşmakla başarabileceklerini açıklamıştır (*Politika III, 1*). *Aristoteles'i Platon'dan* ayıran ve sonraki dönem-

görüşlerin bir sonucudur.¹⁶

Batılı siyaset bilimcilerin büyük bir çoğunluğunun kabul ettiği görüşlere göre, Ortaçağ Hristiyanlık felsefesinin gelişmesi, Stoa Okulu, Aristoteles ve onlardan sonra bu gelenekleri sürdüren Cicero, Seneca (M.Ö. 4- M.S. 65) vs. gibi birçok düşünürün görüşleriyle mümkün olmuştur.¹⁷ Ortaçağ geleneksel muhafazakâr düşüncesi üzerinde kilisenin etkisi göz önüne alındığında, bu etkinin bu görüşün gelişmesi ve şekillenmesinde de ne derece etkili olduğu düşünülebilir. Özellikle geleneksel muhafazakâr düşüncenin günümüz modern muhafazakârlığından ayrılan iltisadî görüşleri de bir tarafa bırakılacak olursa, siyasi ve sosyal alandaki devletin devamı, kolektif refah, toplumsal kademecilik, aristokratik vesayetçilik, geleneklere saygı ve tarihsel deneyimlere olan bağlılık gibi görüşlerinin kökenlerinin de buralarda aranması gerektiği görülmektedir. Dünyadaki siyaset ve sosyal bilimler alanında kabul edilen Aydınlanma Çağı ve günümüzdeki mevcut ideolojilerin temellerinin İlkçağ düşüncelerinde aranması gerektiği görüşü çerçevesinde, geleneksel muhafazakârlık düşüncesinin de şekillenmesinde bu döneme gidilmesi, bu düşüncenin açıklanabilmesi adına önemli olabilir. Bu nedenle de İlkçağ düşüncesinin Ortaçağ'a, oradan da Aydınlanma Çağı'na geçmesinde derlemeleri ve fikirleriyle etkili olan Romalı düşünür ve devlet adamı Cicero'nun fikirleri ve bir devlet adamı olarak söylevlerinde kullandığı sözleri, bu düşüncenin kökenlerinin bilinmesi açısından incelenebilir.

II-BİR DÜŞÜNÜR VE DEVLET ADAMI OLARAK CİCERO'NUN MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE İÇERİSİNDE YER ALAN GÖRÜŞLERİ

M.Ö. I. yüzyıla gelindiğinde şehir devleti, yapı ve tanım olarak önemini tamamen yitirmiştir. Aydınlanma Çağı'ndan sonra ortaya çıkmış bulunan ulus bilinci ve ulus-devlet olgusu da bu çağda mevcut bulunmamaktaydı. Bu dönemde iç çalkantılarla uğraşsa da Akdeniz Havzası'nın ve o günkü anlamıyla dünyanın, Roma'nın hâkimiyetinde bir siyasi şekillenmeye gideceği görülmüştü. Aynı zamanda bu dönemde Stoa öğretisinin etkisinde gelişen "dünya devleti", "doğal adalet" ve "evrensel vatandaşlık" gibi hukuki, siyasi olmaktan ziyade, ahlâki niteliği ağır basan fikirler dünyada hâkim olmaya başlamıştır. Bu felsefi düşüncelerin daha fazla açıklanması ve geliştirilebilmesi için uygun siyasi ortam, bu dönemde özellikle Roma'da mevcut

lerde totaliter görüşleri besleyen en önemli özellik ise "kölelik" kurumunu toplumun bir parçası olarak görmesi ve eşitsizliğin toplumda normal olduğunu görüşlerinde açıklamıştır (Politika I, 4).

¹⁶ George Sabine, *Siyasî Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"* s. 157

¹⁷ George Sabine, *Siyasî Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"* s. 155

olmuştur. Bu dönemde Yunan düşüncesinin bir ürünü olan Stoa öğretisinden başka, Epikuroşçuluk* gibi bazı öğretiler de siyasi düşünceleri etkilemekteydi. Ancak bu öğretiler zamanla daha farklı konularda da fikirler geliştirebilen ve siyasi, sosyal, hatta ekonomiyle ilgili her konuda bir fikir ileri sürebilmesinden dolayı Stoa öğretisinin etkisi altına girmişlerdir.¹⁸

Cicero, böyle bir düşünce iklimi içerisinde yetişmiş ve Yunan siyasi düşüncesinden etkilenmiş, içinde yaşadığı dönemde, Roma Cumhuriyeti'nin sorunlarını ele alma çabası içerisinde girişmiş bir şahsiyettir. Bazı yazarlarca, Cicero'nun siyasi düşünceleri ve felsefi görüşlerini vermeye çalıştığı eserleri, siyasi düşünceler tarihi adına Hristiyanlık Çağı'nın başlamasından kısa bir süre önce, siyaset felsefesi için ele alınmış ve sistemli olarak ele alınmış eserler olmasa da gelecek kuşaklar adına önemli yapıtlar olarak sayılmaktadır.¹⁹

Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin yıkılış döneminde karışık siyasi ve sosyal olayların meydana geldiği bir dönemde yaşamıştır. Bu dönem, özellikle siyasi yönü ile, Cicero'nun ölümü dahil, tüm hayatını etkilemiştir. Buna karşılık Cicero'da şahsiyeti, yaptıkları, söyledikleri ve yazdıklarıyla bu dönemdeki gelişmeleri etkileyen bir kişi olmuştur. Bu dönemde Cicero'nun Cumhuriyetin muhafaza edilmesi için yapmış oldukları, kendinden sonra gelecek insanlara fikren önemli katkılarda bulunmuştur. Cicero'nun bunun yanında edebiyata ve söylev sanatına katkıları, günümüzde de bu konuyla ilgilenen bilim adamları tarafından önemli olarak görülmektedir.²⁰ Bu kişiler tarafından Cicero'nun eski Yunan felsefesine dayanan siyasi fikirleriyle de "Aydınlanma Çağı" düşünürlerini önemli ölçüde etkilemiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yirminci yüzyıldaki devletler üzerinde etkili olan "vatanseverlik", "cumhuriyetçilik" ve hatta "muhafazakârlık" ideolojilerinin temellerinin İlkçağlara dayandığını düşünen hukukçular ile siyaset bilimciler de vardır. Bu görüşü savunanlar tarafından bu konuda İlkçağ'ın sonlarında da ya-

* *Epikuros* felsefesine göre, Epikuroşcu öğreti bir ahlak felsefesidir. İnsanı mutlu edecek davranışları ve araçları inceler. Bütünüyle doğa, insanın doğası ve doğru eylemin ölçüsü araştırılır. Ruhun huzursuzluktan kurtulmasını sağlamak için uğraşmalıdır. Epikuros öğretisine göre, hayatın amacı, geçmiş için hoş anıları olmak, gelecek içinde de kendini güven içinde hissetmektir. Bilge ve erdemli insanlar arasında olabilecek gerçek dostluk, erişilmek istenen idealdir.

¹⁸ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi I "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 153.

¹⁹ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi I "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 154.

²⁰ *The Cambridge Ancient History*, "Volume IX 'The Roman Republic' 133-44 B.C.", (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971, s. 741.

şamış Romalı düşünür ve tarihçilerden Livius (M.Ö. 59-M.S. 17), Seneca ile birlikte Cicero'nun görüşlerinin de önemli olduğu belirtilmiştir.²¹

XX. yüzyılın önemli siyasi düşünceler tarihi yazarlarından biri olan Sabine, Cicero'yu şu şekilde tanımlamıştır:

" ... Dile getirdiği fikirler hiç de kendi öz fikirleri değildi, ama onları, özellikle Stoa Yunancasını çevirmek için kendisinin ortaya çıkardığı Latince deyimler aracılığı ile dile getirme biçimi hiç kuşkusuz bu fikirlerin (eski Yunan düşüncesinin) bütün Batı Avrupa'ya yayılmasının en önemli edebî aracı olmuştur. Ondan sonraki yüzyıllarda siyasa felsefesi okumak isteyen herkes Cicero'da geçen birkaç önemli fikri aklında tutmak zorundadır."²²

Cicero'nun siyasi düşünceleri, dönemi itibariyle yeni olmamaları ve düşüncelerinde eskiye olan ve hayranlığa varan tutkusundan dolayı birçok yazar tarafından önemli olarak görülmemiştir. Siyasi eserleri, kendisi tarafından da "derlemeler" olarak adlandırılmıştır. Ancak bu konuda vermiş olduğu eserleri, önemli Yunanlı düşünürlerin zamanla kaybolan ve unutulmuş düşüncelerinin saklanabilmesi ve günümüze ulaşması adına önemli görmüştür. Ayrıca Romalılara, Cicero'nun yaşadığı dönemden sonraki uzun dönemler boyunca etkilendikleri siyasi fikirleri o aşlamıştır. Stoa öğretisinin siyasi ve sosyal alandaki görüşlerinin Roma'da gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Stoa felsefesi ile ilgili bilgilerin büyük bir bölümü Cicero'nun eserlerinden okunup, öğrenilmiştir. Siyaset, hukuk ve ahlâk konusunda yazmış olduğu sırasıyla, *De Republica* (Devlet), *De Legibus* (Yasalar) ve *De Officiis* (Görevler) adlı eserleri, cumhuriyet devri Romasındaki, aristokrat, gelenekçi ve günümüz anlamında muhafazakâr olarak kabul edilebilecek çevrelerin, siyasi düşünceleri hakkında da önemli bilgiler içermektedir.²³ Cicero, bu eserlerini diyaloglar şeklinde kaleme almış ve bu diyalogları, kendisinin hayran olduğu Roma'nın yönetim olarak başarılı devirlerindeki büyük devlet adamlarının adlarını kullanarak yazmıştır.

Cicero, devlet hizmetine girdiği günden itibaren, Roma'daki mevcut cumhuriyet rejiminin devamına çalışmış devlet adamlarından biri olarak dikkat çekmiştir. Cicero, özellikle almış olduğu eğitim ve benimseyerek öğrendiği Yunan felsefesi sayesinde, önemli düşünürlerin fikirleriyle şekillenen bir zihinsel gelişim geçirmiştir. Cicero, insanî yönü ağır basan bir devlet yapısı öngören fikirlerle ve Yunan felsefi öğretilerinin kendisine vermiş ol-

²¹ M.N.S. Sellers, *American Republicanism- Roman Ideology in the United States Constitution*, Macmillan Press Ltd., London, 1994, s. XI.

²² George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 158.

²³ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 156

duğu düşüncelerle beslenmiştir. Ayrıca kendisinin sonradan *patricilerin* (asiller) haklarına kavuşmuş olan *equites* (atlılar) sınıfından gelmesinden de kaynaklanabilecek bir şekilde, Roma'daki cumhuriyet rejimine güçlü bir bağlılığı olabileceği de belirtilmektedir.

Beş yüzyıl gibi uzun süre yaşayan Roma cumhuriyet rejiminin gelişmesi ve tüm Roma halkını içine almaya yönelik olarak geçirmiş olduğu evrim, belirli dönemlerde sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılı gelişim süreci boyunca, cumhuriyet dönemi çeşitli zamanlarda yıkılma tehlikeleri yaşamıştır. Bu tehlikeler, *patriciler* ile *plebler* (avam) arasındaki sınıf mücadelesi sayılabilecek huzursuzluklar ve dış devletlerin Roma'ya karşı girişmiş oldukları saldırılardır. Ancak Cicero'nun yaşadığı dönemde, tek adam hâkimiyetine dayalı bir idare oluşturma düşüncesi güden *tribunuslar* (halk temsilcisi), *consuller** (senato baş yargıcı) ve ordu komutanlarının ortaya çıkmasıyla ve artık cumhuriyetin taşıyamayacağı büyüklükte bir coğrafyanın Roma'nın hâkimiyetinde bulunmasıyla, cumhuriyet döneminin ömrünü doldurduğu görülmeye başlanmıştır.

Cicero bu dönemdeki birçok siyasi olayın gelişimi ve bu olayların sonuçlarından dolayı, cumhuriyetin devamını ve yeniden eski geleneklere dayalı bir şekilde, *Senato*'nun hâkim olduğu bir idareyi hararetle savunmuştur.²⁴ Cicero Roma'ya, devlet adamı olarak çeşitli görevlerle ve ölümüne kadar senatör olarak hizmet etmiştir.

Cicero böyle bir devirde ve yukarıda açıklanmaya çalışılan siyasi, sosyal ve iltisadî bir iklim içerisinde yetişmiştir. Kendi görüş ve düşünceleriyle Eski Yunan düşünürleri ve onların geliştirdikleri fikir akımlarının etkisi ile içinde yaşamış olduğu Roma toplumun geleneklerine ve yaşadığı dönemin mevcut rejimine olan bağlılığıyla fikirler üretmiş ve bir devlet adamı olarak söylemler vermiştir. Cicero geleneksel muhafazakâr anlayışın önemle üzerinde durduğu, siyasi ve sosyal alandaki devletin devamı, kolektif refah, toplumsal kademecilik, aristokratik vesayetçilik, geleneklere saygı ve tarihsel deneyimlere olan bağlılık gibi görüşlere paralel görüşler bildirmiştir. Ancak, Cicero'nun Roma'nın cumhuriyet dönemi adına yaptığı en önemli hizmet ve bazı yazarlarca cumhuriyet rejiminin bir süre daha ayakta kalmasını sağla-

* *Consul*: Roma cumhuriyet devrinde, senato tarafından kral yetkileriyle donatılan iki kişi arasında yetkilerin bölüşümü esasına göre bir yıl süre ile seçilen devlet başkanları.

²⁴ Michael Grant, *Selected Political Speeches of Cicero*, Penguin Books, London, England, 1989, s. 9

yan hareketi, devlet adına en yüksek görevde bulunduğu sırada, *consul* iken "Catilina" suikastı ve ayaklanması" sırasında göstermiş olduğu cesur devlet adamlığıdır.²⁵ Cicero *consul* olarak dönemindeki cumhuriyet rejiminin geleneklerini yıkmaya çalışanlarla mücadele etmesiyle, dönemindeki birçok devlet adamından ayrılmıştır. Cumhuriyet rejiminin devamına dönük geleneksel inanışları ve yapmış olduğu uygulamalar, Roma içerisinde oluşabilecek bir "tek adam iktidarı"na karşı mücadele veren birçok siyasi kişiye cesaret vermiştir. *Catilina* ve yandaşlarına karşı mücadelesini siyasi idealleri üzerine inşa etmiştir. Cicero bunu yaparken, Roma'nın geleneksel yapısı içerisindeki sosyal yapılar arasında, cumhuriyetin devamı adına bir birlikteliği de kurmak için uğraş vermiştir.²⁶

Cicero'nun yaşadığı dönem Roma adına büyümenin, yani Roma'nın imparatorluk evresine girmesi nedeniyle sancılı bir dönemdir. Cicero, yürekten bağlı olduğu cumhuriyet rejiminin tüm kurumlarıyla yıkılmaya başladığı bu çalkantılı siyasi ve sosyal yaşamdan hoşnut değildir. Bu konuda, yaşadığı dönemde beş yüzyıldır ayakta olan Roma cumhuriyet rejiminin yıkılmasına karşı Roma'nın kuruluş dönemlerini hatırlatarak şu serzenişte bulunmaktadır:

"Hatırlayamayacağınız kadar eskiden, geleneksel davranışlar, zamanın ileri gelenlerini çekip kendilerine bağlarmış; yüksek ahlâklı kişiler de, eski davranışlarına, atalarının kuruluşlarına sınıksız sarılırlarmış."²⁷

Ayrıca en önemli siyasi eseri "*De Republica*" da bu konuyla ilgili geleneksel muhafazakâr anlayışa yakın şu görüşlerini bildirmiştir:

"... Günümüzden önce, atalarımızın gelenekleri mükemmel insanı oluşturdu ve güzide insan atalarımızın geleneklerini ve onların atalarının kurumlarını korudu. Fakat cumhuriyet boyunca, sıra bize geldiği zaman, renkleri zaman dolayısıyla solmaktaysa da çok güzel bir tablo gibiydi. Bizim zamanımız sadece onun orijinal rengini yenileyerek yenilemeyi ihmal etmedi, onun orijinal konfigürasyonunu korumanın yarattığı sorunu gidermek için de gereken tedbirleri almadı, onun genel hatlarını tartıştı. Ennius'un söylediğine göre 'atalarımızın geleneklerinden' geriye kalan 'Roma topluluğunun sağlam temeller üzerinde inşa edildiğidir'. Görüldüğü üzere, onlar tamamen kayıtsızlığa gömüldüler ki, artık uygulanmadıkları gibi, çoktan unutuldu. İnsan için ne söyleyeyim? Atalarımızın

* Cicero'nun consüllüğü döneminde yaşamış olan Catilina, o dönemdeki senato'nun ağırlığına dayalı Roma cumhuriyetini yıkarak, kendi egemenliğinde, tek adam hâkimiyetine dayalı bir siyasî düzen kurmak için uğraşmış Romalı bir soyludur.

²⁵ Michael Grant, *a.g.e.*, s. 71.

²⁶ Thomas N. Mitchell, *Cicero the Senior Statesman*, Yale University Press, London, 1991, s. 11.

²⁷ Reginald H. Barrow, *The Romans*, Pelican Books, Great Britain, 1987, s. 9.

Cicero'nun Muhafazakârlığı Üzerine Bir Deneme

geleneklerinin kaybolmasının nedeni insanımızın yetersiz oluşudur ve bu büyük şeytana uymamalıyız, fakat idam cezasına çarptırılacak olsak da mümkün olan her yolla kendimizi savunmalıyız. Bu bizim kendi hatamızdan kaynaklanmaktadır, herhangi bir atamızdan değil. Bu nedenle, yalnızca önemini çoktan kaybeden uluslar topluluğumuzun yapısını korumalıyız(*De Rep. V, 2*)."²⁸

Cicero bu arada devlet adına önemli görevlerde bulunan ve kendisine fikren yakın olarak hissettiği kişileri de yönlendirerek uygun bir zaman gelince yıkılma aşamasındaki cumhuriyeti kurtarabilmek adına bazı girişimlerde bulunmak istemiştir. Bu kişilerden biri olan questor (hazineden sorumlu devlet memuru) Curio'ya bir mektup yazmış ve şunları belirtmiştir:

"Cumhuriyetten bir ümidim olsun veya olmasın, senin, gene de zamanın kötülüğü, ahlâkın bozukluğu sebebiyle bitmiş ve baskı altına girmiş olan cumhuriyete eski hürriyetini iade edecek bir insan olarak hazırlanman ve çare araman gerekmektedir(*Fam. II, 5*)."²⁹

Cicero Roma toplumuna ve dolayısıyla devletine olan bağlılığını şu şekilde belirtmiştir. Bu aynı zamanda onun idealleriyle ilgili olan görüşleridir de:

"Yalnız şu iki şeyi arzu ediyorum; bir tanesi, ben ölürken Roma halkını özgür olarak bırakmaktır 'Ölümsüz Tanrılar bundan daha büyük bir şeyi bana veremezler'. İkincisi ise her bir kişinin yazgısının devlete emeği geçecek biçimde olmasıdır(*Phil. II, 119*)."³⁰

Cicero, Burke'ün geleneksel İngiliz siyasi sisteminin muhafazasına verdiği öneme paralel olarak, Roma cumhuriyet rejimini ayakta tutabilmek için halkın, Roma Cumhuriyeti'nin en önemli devlet kurumu, yani *Senato*'ya verdiği değer ve kendinin *Senato*'ya atfettiği konum ile ilgili olarak da şunları belirtmektedir:

"Büyük bir güç vardır, tek bir düşüncesi olan *Senato*'nun 'Tanrısal' gücü büyüktür. Tıka basa dolu forumu ve özellikle yeniden ele geçirmek için dimdik ayakta duran Roma halkını görüyor musunuz? Uzun bir aradan sonra bizim *Senato*'da tam sayıyla toplandığımızı görünce, özgür insanlar olarak toplandığımızı umuyor ... Sayın senatörler! Ölümsüz Tanrılar adına, size sunulan bu fırsatı kaçırmayın ve bir zamanlar yeryüzünün en yüce meclisinin önderleri olduğunuzu anımsayın! Roma halkı yiğitlik-

²⁸ Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, University Of California Press, Oxford, England, 1991, s. 163.

²⁹ Ayşe Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 101.

³⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, (Çeviren: F. Gül Özakürk), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s. 123.

ten yana geride kalmayacağını açıkça gösterdiğine göre, siz de halka meclisinizin devlet için var olduğunu gösterin. Sizi uyarmam için hiçbir neden yok; bu fırsatı kaçırarak olursak, yalnız acımasız ve gururlu bir yönetimi değil, utanç verici ve suçta bulanmış bir yönetime de katlanmamız gerektiğini bilmeyecek denli aptal hiç kimse yoktur(*Phil. III, 32, 34*).³¹

Cicero bir söylevinde de, geleneksel muhafazakâr görüşte olduğu gibi mevcut siyasi ve sosyal yapının devamı adına, Roma halkını cumhuriyeti korumaları için cesaretlendirmek için, özgürlüğe verdiği değeri de şu şekilde açıklamıştır:

“Tanrıların yardımıyla, bizim bekçiliğimiz ve ileriye görmemiz sayesinde, Roma halkı, kısa bir zamanda kesinlikle özgür olacağız (içinde buldukları kaos ortamını kastederek); bizim köleliği anımsamamız ise özgürlüğü daha çekici yapacaktır(*Phil. III, 36*).”³²

Bir devlet adamı olarak bu görüşleriyle geleneksel muhafazakârlık anlayışının Ortaçağ’da kazanmış olduğu şekliyle temellerini atan Cicero, bu düşüncelerini aynı zamanda “özgür olma”, “bireysel özgürlük” ve “toplum istikrarı”na vermiş olduğu önemi de belirterek, Edmund Burke’ün geliştirmiş olduğu günümüz modern muhafazakârlık anlayışına yakın örnek düşünceler dile getirmiştir.³³

Cicero bir düşünür olarak genel itibariyle Stoacı yaklaşımlar göstermiş, Platon ve Aristoteles’i takip eden görüşlere yakınlık duymuştur. Cicero’nun devlet anlayışı da geleneksel muhafazakâr görüşte olduğu gibi eski Yunan düşünürleriyle paralellik göstermektedir. Cicero bu konuda Platon ve Aristoteles’ten etkilendiğini açıkça ortaya koymuştur. Hatta bu konularda vermiş olduğu eserlerinde eski Yunanlı düşünürlerin kullandığı kavramları kullanmıştır. Cicero’nun kullandığı bu kavramlar ve geliştirdiği tanımlamalar, özellikle de “doğal hukuk” alanındakiler, Edmund Burke’ün sistemleştirdiği muhafazakârlığın bu kavramlarla ilgili tanımlamalarıyla da paralellik göstermekte ve bazı yazarlarca bu konularda Edmund Burke’ü etkilediği belirtilmektedir.³⁴

Bu konulardaki görüşler arasındaki paralellliği inceleyebilmek için, Cicero’nun bazı görüşlerini incelemek gerekmektedir. Cicero’ya göre “doğa”, insanoğluna kendi cinsinden olanları benimsemeyi, onlarla birlikte hareket etmeyi gerektirmektedir. İnsanoğlu tek başına yaşamak ve diğer in-

³¹ Cicero, *a.g.e.*, s. 146.

³² Cicero, *a.g.e.*, s. 147.

³³ Ayferi Göze, *Siyasî Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1995, s. 225-226

³⁴ Fatih Duman, “Edmund Burke ‘Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset’”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz 2004, s. 39.

şanlardan kendini ayrı tutarak hayatını devam ettirmek için yaratılmış bir varlık değildir. İnsan bu yaratılışından ötürü ancak bir topluluk içerisinde kişiliğini kazanır ve içinde bulunduğu topluma da bir görünüm kazandırır, bu aradaki etkileşim mutlak, inkâr edilemez(*De Rep. I, 25*).³⁵

Cicero, insan topluluklarının oluşmasındaki en önemli sebep olarak, insanoğlunun doğası gereği tek başına yaşayamaması ve kendinden olanlarla yaşama isteğini göstermiştir. İnsandaki bu toplu olarak yaşama isteği, insanoğlunu zaman içerisinde diğer insanlarla beraber ortak bir siyasi birliğe götürmüştür. Bu ortak siyasi yaşama geçiş süreci, insanın kendinden farklı olanlarla, ister istemez kendi kendisini yalnız olarak korumasında aciz bir varlık olmasından ileri gelmiştir. Bu korunma gereksiniminin yanı sıra insan, barınma, beslenme ve soyunu devam ettirmek için, bir birliktelik kurmaya kendisini mecbur hissetmiştir. Bu düşünceye, insan doğanın kendisine vermiş olduğu akıl ile ulaşmıştır(*De Off. I, 11,12,13*).³⁶ Cicero bu düşüncesi ile sanki özellikle geleneksel muhafazakârlık anlayışının toplumun kurulması ve devamı ile ilgili görüşlerini vermiştir.³⁷

Cicero bu şekilde toplumu kurduktan sonra halkın tanımını da vermiştir. Cicero, kendi ifadeleriyle halkı şu şekilde tanımlamıştır:

" ... Halk şu veya bu şekilde bir araya gelmiş bir insanlar topluluğu değildir. Yasalar ve kendi hakları konusunda ortak bir karar ile ortak çıkarlarını paylaşma isteği ile biraraya gelmiş çok sayıda insandan oluşmuş bir topluluktur(*De Rep. I, 25*)."³⁸

Cicero'nun bu fikirleri, geleneksel muhafazakâr ve modern muhafazakâr anlayış içerisindeki akılın belirleyicisi, bireyin içinde var olduğu topluma göre kendini sınırlandırması ve toplumun bir ortaklık olarak var olması gibi görüşlerle de benzerlikler göstermektedir.³⁹

Cicero'nun Eski Yunan düşünürlerinin etkisi ve Roma'nın kuruluşundan bu yana getirmiş olduğu idarî ve hukuki sisteminden dolayı "doğal yasaya" olan bağlılığı, Burke'ün "doğal yasa" anlayışıyla da örtüşmektedir. Ayrıca

³⁵ Cicero, *De Re Publica 'Selection'*, (Edited by James E. G. Zetzel), Cambridge University Press, United Kingdom, 1998, s. 115.

³⁶ Cicero, *Cicero's Offices*, (Introduction by John Warrington), Everyman's Library, J. M. Dent & Sons Ltd., London, 1955, s. 16

³⁷ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 70-73-78

³⁸ Cicero, *De Re Publica*, s. 116

³⁹ Bekir Berat Özipek, *a.g.e.* s. 74-77

Burke'ün "en güçlü doğal yasa" olarak gördüğü "büyük değişim yasası" da⁴⁰ bir şekilde Cicero'nun devletin idaresindeki unsurlar arasındaki uyum ve devletin muhafazası görüşlerinde kendine yakın bir görüşte yer bulmaktadır:

"Harplarda (bir nevi müzik aleti) ve flütlerde veya ses sanatçılarının farklı tonlardaki belirli bir harmonideki sesleri korunmalıdır, müdahale etme veya engelleme eğitilmiş bir kulağa sahip dinleyici için tahammül edilemez ve bu mükemmel anlaşma ve uyum farklı tonlardaki seslerin orantılı bir şekilde bir araya gelmesinden oluşur. Bu durum birbirine benzemeyen unsurların uyumlaştığı bir durumdur. Adil ve kabul edilebilir bir karışımla tıpkı müzik tonlarında olduğu gibi, üst, orta ve alt sınıfı oluşturur. Müzisyenlerin besteye/şarkıya göre uyum içerisinde çaldığı şey uyum içerisindeki bir durumdur. Bu durum, toplum için kalıcı en sağlam ve en iyi banttır; ve bu nevi bir uyum yargının yardımı olmaksızın asla ortaya çıkmaz(*De Rep. II, 69*)."⁴¹

Cicero burada, yaşamış olduğu dönemden bir önceki yüzyılda, bir dönem *consullük* yapan *Gracchius* kardeşlerden önceki Roma'nın altın devrine bakmaktadır. Bu dönemden önce Roma devlet yapısı doğal süreci takip etmektedir. Roma yüzyıllar boyunca birçok güvenilir, erdemli devlet adamları sayesinde gelişip, zamanın akışına göre kendini yeniden düzenlemeyi başarmıştır. Cicero, cumhuriyet konusunda önemli Romalı devlet adamı *Cato*'nun "Roma halkına giden"⁴² örneğini alır ve Roma devletinin yaşam tarihini inceler. Doğal süreci takip ederek devletin kuruluşunu, gelişmesini, olgunlaşmasını ve nihayetinde ideal hale gelmesini ele alır ve konuyu tarihsel bir anlatımla açıklamaya çalışır.⁴³

Edmund Burke tarafından muhafazakâr düşünce içerisinde ön plana çıkarılan ve Fransız Devrimine atıfta bulunan mevcut toplumsal yapı içerisinde ani olarak beliren kargaşa yaratabilecek ve bu düzeni sarsabilecek girişimlerin karşısında olmayı öngören görüşlerine⁴⁴ paralel olarak Cicero da bazı görüşler geliştirmiştir. Cicero, Burke'de olduğu gibi, özellikle mevcut sosyal ve siyasi düzendeki ahengi bozacak şekilde halka her şeyi ile verilen bir iktida-

⁴⁰ Fatih Duman, *a.g.m.* s. 37

⁴¹ Neal Wood, *a.g.e.*, s. 162

⁴² Roma cumhuriyet döneminin önemli devlet adamlarından biri olan Cato, her biri Roma Devleti'nin bir "yurttaşı" olarak, toplumun fertlerine güvenmiştir. Roma'nın yüzyıllarca başarılı bir şekilde sürdürmüş olduğu geleneklere dayalı sisteminin de bu şekilde muhafaza edilebileceğine inanmıştır (Bu konuyla ilgili geniş bilgi için; Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, University of California Press, Oxford, England, 1991, adlı eserde; sayfa, 163-165 arasına bakılabilir).

⁴³ Neal Wood, *a.g.e.*, s. 163

⁴⁴ Fatih Duman, *a.g.m.* s. 38.

rın, en sonunda ülke adına tamir edilemez sonuçlar doğuracağına kesin olarak inanmıştır. Devletin yıkılması adına en tehlikeli olayların, halkın ani olarak iktidarı ele geçirdiğinde yaşanabileceğini belirten Cicero, bu gibi toplumun hazır olmadığı iktidarların istikrarsızlığına, yani "kaos"a, eğer halkın tamamen bir anda hâkimiyetine dayanır ise "kalabalığın yönetimi (*ochlocracy*)"ne dönüşeceğini söylemiştir. Bu iktidarın sonunda da en kötü tek kişi yönetimi olan "tiranlık" yönetimine ulaşılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Muhafazakâr düşünceye ve özellikle geleneksel muhafazakârlığa yakın olarak düşünülebilecek bu görüşlere sahip Cicero'yu bazı yazarlar, onun eserlerinin yüzyıllarca Batı Avrupa düşünce tarihinin en önemli siyasi düşünceler kaynakları olması sebebiyle, geleneksel ve modern anlamda muhafazakâr düşüncenin ve hatta aristokratik, seçkin yönetimler egemenliğine yol açan bir düşünür olarak görmüşlerdir. Bu görüşte olan yazarlar ayrıca, Cicero'nun on dokuzuncu yüzyıldan sonra gelişen, değişen ve özgürleşen siyasi düşünceler arasında "cumhuriyetçilik", "milliyetçilik" ve "muhafazakârlık" gibi birçok ideolojinin temellerinin atılmasında da büyük katkısı olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁶

DEĞERLENDİRME

Marcus Tullius Cicero, yaşamının büyük bir bölümünde, Roma siyasi hayatının önemli bir üyesi olarak yer almıştır. Bu konumu sebebiyle, Roma Cumhuriyet rejiminin geleceğini ve dolayısıyla kendi geleceğini güvence altına alabilmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Yaşadığı dönemde üyesi olduğu *Senato*'nun kaybolan gücü ve itibarını yeniden sağlayabilmesi ve Roma siyasi yaşamında en üst siyasi ve idarî kurum olabilmesi için uğraş vermiştir. Vermiş olduğu bu mücadelesi ile Edmund Burke ile başlayan günümüz popüler-siyasi ideolojilerinden muhafazakârlık adına, yaşadığı dönem içinde bir düşünür ve devlet adamı olarak dikkat çekmektedir.

Cicero günümüz anlamında bir muhafazakâr olarak, cumhuriyet adına vermiş olduğu siyasi mücadelenin yanında, yazmış olduğu siyasi ve felsefi eserler ile de Roma'nun siyasi düşünceler tarihi adına en önemli düşünürüdür. Bu yönü ile Cicero, eskiye ve atalarına olan bağlılığı ve hayranlığı sebebiyle, kendisine yakın bulduğu eski Yunan düşüncesini Roma'ya taşımış,

⁴⁵ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 156.

⁴⁶ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, s. 156.

onu takip edenler sayesinde de eski Yunan düşüncesi Ortaçağ siyasi düşüncesini ve Hristiyanlık felsefesini temellendirmiştir. Bu yönü ile Cicero, Aydınlanma Çağı'nda bir ideoloji olarak gelişmeye başlayan muhafazakârlık için, çalışmada da verilmeye çalışılan birçok paralel fikirlerinden ötürü, önemli bir derlemeci ve fikir aktarıcısı olarak görülebilir.

Cicero siyasi yaşamı, düşünürlüğü ve geçmişine olan büyük ilgisi yanında, Roma adına vatanseverlik olarak gördüğü ve gönülden bağlı olduğu cumhuriyet rejimi için vermiş olduğu mücadelesiyle, Aydınlanma Çağı'nın getirmiş olduğu geleneksel değerlerin hepsini yıkan düşüncelere karşı vermiş olduğu mücadelesiyle Edmund Burke'e ve onun takipçilerine olan benzerliğiyle dikkate değer bir kişilik olarak görünmektedir. Bu yönlerinin yanında bir de zaman zaman ırkçılık ve faşizm ile bağdaştırılan vatanı sevmeye, vatan sevgisi uğruna kendini devlet işlerine verme ve hayatta iş olarak sadece devlet adamlığını görüp, benimsemesi ile, ciddî anlamda bir vatanseverlik ideolojisi geliştirmiştir.⁴⁷ Cicero, yaşadığı dönemin siyasi ve ekonomik açıdan çalkantılarından dolayı duymuş olduğu şahsi kaygılar bir tarafa bırakılacak olursa, Roma Cumhuriyeti denilince, ilk akla onun gelmesi ve Aydınlanma Çağı'nda gelişen düşüncelerle bezeli, günümüz "cumhuriyet", "cumhuriyetçilik" kavramlarını "vatanseverlik", "geçmişe saygı" "tarihe bağlılık" olarak tanımlamasıyla, dönemi adına siyasi düşünceler tarihinde önemli bir yerdedir. Cicero'nun siyasi yaşamının büyük bir kısmını adadığı ve yazdığı eserlerinde de zaman zaman yansıttığı "cumhuriyet" tanımı, bir "devlet" tanımıdır. Bu anlayışıyla, kendince en mükemmel siyasi sistem olan cumhuriyet rejimi tanımında, Eski Yunan düşüncesinden miras kalan monarşi, aristokrasi ve demokrasi idarelerinin tüm iyi yönlerini, mevcut Roma siyasi sistemiyle bütünleştirmiştir.

Cicero'nun bu fikirlerine, Eski Yunan düşüncelerine ve atalarının mirası olan siyasi geleneklerine duyduğu hayranlık da eklenince, muhafazakârlık hariç, diğer çağdaş siyasi düşünceler için "tutucu" olarak kabul edilen, ancak çağdaş siyasi düşünceler adına devleti açıklayan, tanımlayan ideolojilerin temellendirildiği düşüncelerin oluşmasında, Cicero'nun fikirlerinin önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, İlkçağ'ın süper gücü Roma Devleti, Cicero gibi bir düşünür vasıtasıyla Ortaçağ fikir iklimini, bu iklimde gelişen Hristiyanlık felsefesini ve bu süreçte Aydınlanma Çağı'na kadar geçen süredeki dünyadaki siyasi ve sosyal yapıyı nasıl şekillendirmişse, kendisine yeni bir Roma Devleti ol-

⁴⁷ David Miller ve Diğ., *Blackwell'in Siyasi Düşünce Ansiklopedisi II*, (Çevirenler: Bülent Peker-Nevzat Kırac), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 389-395.

ma idealini seçmiş olan Aydınlanma Çağı'ndan başlayarak XX. Yüzyılın ortalarına kadar dünyadaki siyasi ve sosyal yapıyı şekillendirmiş olduğu inkâr edilemez bir gerçek olan Britanya İmparatorluğu ile onur yetiştirmiş olduğu muhafazakârlığın modern anlamda kurucusu olan Edm und Burke ile günümüz dünya siyasi düşünceler tarihine olan etkileri, güçlülüğü ve birbirleriyle olan paralelliği, önemli olarak sayılabilecek birerlik arz etmektedir. Bu önemli ayrıntı da, muhafazakârlığın temellerinin yerlere varabileceğinin sorgulanabilmesi ve Cicero'nun düşüncelerinin muhafazakârlığın kökenlerinin değerlendirilebilmesi adına dikkate değer bir argüman olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Barrow, Reginald H., *The Romans*, Pelican Books, Great Britain, 1987.
- Burns, Edward Mcnall, *Çağdaş Siyasi Düşünceler '1850-1950'*, (Çeviren: Alâeddin Şenel), Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984.
- Cicero, *Cicero's Offices*, (Introduction by John Warrington), Everyman's Library, J. M. Dent & Sons Ltd., London, 1955.
- Cicero, *De Re Publica 'Selection'*, (Edited by James E. G. Zetzel), Cambridge University Press, United Kingdom, 1998.
- Cicero, *Philippicae Söyleveleri*, (Çeviren: F. Gül Özaktürk), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- Göze, Ayferi, *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1995.
- Grant, Michael, *Selected Political Speeches of Cicero*, Penguin Books, London, England, 1989.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çevirenler: Osman Akinhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Miller, David ve Diğ., *Blackwell'in Siyasi Düşünce Ansiklopedisi II*, (Çevirenler: Bülent Peker-Nevzat Kırac), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.
- Mitchell, Thomas N., *Cicero the Senior Statesman*, Yale University Press, London, 1991.
- Özipek, Bekir Berat, *Muhafazakârlık 'Akıl, Toplum, Siyaset'*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.
- Sabine, George, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Eskiçağ-Ortaçağ"*, (Çeviren: Harun Rızatepe), Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Sabine, George, *Siyasi Düşünceler Tarihi "Yeniçağ"*, (Çeviren: Alp Öktem), Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Sarıgöllü, Ayşe, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

- Sellers, M.N.S., *American Republicanism- Roman Ideology in the United States Constitution*, Macmillan Press Ltd., London, 1994.
- *The Cambridge Ancient History*, "Volume IX 'The Roman Republic' 133-44 B.C.", (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971.
- Wood, Neal, *Cicero's Social and Political Thought*, University of California Press, Oxford, England, 1991.
- Yayla, Atilla, *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.
- Duman, Fatih, "Edmund Burke 'Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset'", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz 2004.
- Güngörmez, Bengül, "Muhafazakâr Paradigma: 'Dogma' ve 'Önyargı'", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz 2004.

ABSTRACT

Conservatism, actually a popular ideology, is generally considered to have been first systematized by Edmund Burke (1729-1797). Edmund Burke did indeed formulate the main ideas of conservatism in a global view. However some authors claim that, like roots in the Medieval and Ancient Greece. In this view, Marcus Tullius Cicero (B.C. 106-B.C. 43) should be an interesting figure to analyse, especially because of his efforts to conserve a certain social and political structure in the Roma State. In fact, Cicero the philosopher and statesman devoted his life to the traditions and political regime of the Roman State. The present article proposes to discuss whether Cicero should be considered as a conservative philosopher and whether conservatism may have had any base in Ancient times.

Key words: *Traditional Conservatism, Modern Conservatism, İdeology, The Enlightenment, Medieval, Ancient Times, Rome, Church, Aristocratic.*